

ISSN: 3060-4613

MAKTABGACHA
VA MAKTAB
TA'LIMI VAZIRLIGI

O'zbekiston
Milliy Pedagogika
Universiteti

No6(2)

2026

- 13.00.00 Pedagogika fanlari
- 13.00.01 Pedagogika nazariyasi. Pedagogik ta'limotlar tarixi
- 13.00.02 Ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi (sohalar bo'yicha)
- 13.00.03 Maxsus pedagogika
- 13.00.04 Jismoniy tarbiya va sport mashg'ulotlari nazariyasi va metodikasi
- 13.00.05 Kasb-hunar ta'limi nazariyasi va metodikasi
- 13.00.06 Elektron ta'lim nazariyasi va metodikasi (ta'lim sohaları va bosqichlari bo'yicha)
- 13.00.07 Ta'limda menejment
- 13.00.08 Maktabgacha ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi
- 13.00.09 Ijtimoiy pedagogika
- 07.00.00 Tarix fanlari
- 19.00.00 Psixologiya fanlari
- 01.00.00 Fizika-matematika fanlari
- 02.00.00 Kimyo fanlari
- 03.00.00 Biologiya fanlari
- 09.00.00 Falsafa fanlari
- 10.00.00 Filologiya fanlari
- 11.00.00 Geografiya fanlari

M

AKTABGACHA VA AKTAB TA'LIMI

Pedagogika, psixologiya fanlariga ixtisoslashgan ilmiy jurnal

MAKTABGACHA VA MAKTAB TA'LIMI

Elektron nashr. 166 sahifa,
5-iyun, 2026-yil.

BOSH MUHARRIR:

Karimova E'zoza Gapijanovna – O'zbekiston Respublikasi Maktabgacha va maktab ta'limi vaziri

BOSH MUHARRIR O'RINBOSARI:

Ibragimova Gulsanam Ne'matovna – Pedagogika fanlari doktori, professor

TAHRIRIYAT KENGASHI A'ZOLARI

Ibragimov X.I. – pedagogika fanlari doktori, akademik
Shoumarov G'.B. – psixologiya fanlari doktori, akademik
Qirg'izboyev A.K. – Tarix fanlari doktori, professor
Jamoldinova O.R. – pedagogika fanlari doktori, professor
Sharipov Sh.S. – pedagogika fanlari doktori, professor
Shermuhhammadov B.Sh. – pedagogika fanlari doktori, professor
Ma'murov B.B. – pedagogika fanlari doktori, professor
Madraximova F.R. – pedagogika fanlari doktori, professor
Kalonov M.B. – iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Nabiyev D.X. – iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Qo'ldoshev Q. M. – iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Ikramxanova F.I. – filologiya fanlari doktori, professor
Ismagilova F.S. – psixologiya fanlari doktori, professor (Rossiya)
Stoyuxina N.Yu. – psixologiya fanlari nomzodi, dotsent (Rossiya)
Magauova A.S. – pedagogika fanlari doktori, professor (Qozog'iston)
Rejep O'zyurek – psixologiya fanlari doktori, professor (Turkiya)
Wookyu Cha – Koreya milliy ta'lim universiteti rektori (Koreya)
Polonnikov A.A. – psixologiya fanlari nomzodi, dotsent (Belarus)
Mizayeva F. O. – Pedagogika fanlari doktori, dotsent
Baybayeva M.X. – pedagogika fanlari doktori, professor
Muxsiyeva A.T. – pedagogika fanlari doktori, professor
Aliyev B. – falsafa fanlari doktori, professor
Abdullayeva N. Sh. – Pedagogika fanlari doktori (DSc), professor
Doniyorov S. M. – “Yangi O'zbekiston” va “Pravda Vostoka” gazetalari tahririyati DM bosh muharriri, O'zbekiston Respublikasida xizmat ko'rsatgan jurnalist, filologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
G'afurov D. O. – falsafa fanlari doktori (Phd)
Shomurodov R.T. – iqtisodiyot fanlari nomzodi (PhD), dotsent
Mirzayeva F. O. – pedagogika fanlari doktori (DSc), dotsent
Jalilova S.X. – psixologiya fanlari nomzodi (PhD), dotsent
Bafayev M.M. – psixologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Usmonova D.I. – Samarqand iqtisodiyot va servis institute dotsenti
Saifnazarov I. – falsafa fanlari doktori, professor
Nematov Sh.E. – pedagogika fanlari nomzodi (PhD)
Tillashayxova X.A. – psixologiya fanlari nomzodi (PhD), dotsent
Yuldasheva F.I. – pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Yuldasheva D.B. – filologiya fanlari bo'yicha falsafa (PhD) doktori, dotsent
Tangriyev A. T. – Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti kafedra professori
Ashurov R. R. – psixologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Panjiyev M. A. – Qashqadaryo viloyati Maktabgacha va maktab ta'limi boshqarmasi boshlig'ining birinchi o'rinbosari
Xudayberganov N. A. – Xorazm Ma'mun akademiyasi Tabiiy fanlar bo'limining katta ilmiy xodimi, biologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Vaxobov Anvar Abdusattor o'g'li – Pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori, dotsent

Muassis: “Tadbirkor va ishbilarmon” MChJ

Hamkorlarimiz: O'zbekiston Respublikasi Maktabgacha va maktab ta'limi vazirligi, O'zbekiston milliy pedagogika universiteti

EDITOR-IN-CHIEF:

Karimova E'zoza Gapirzhanovna – Minister of Perschool and School Education of the Republic of Uzbekistan

DEPUTY EDITOR-IN-CHIEF:

Ibragimova Gulsanam Ne'matovna – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

EDITORIAL BOARD MEMBERS:

Ibragimov X.I. – Doctor of Pedagogical Sciences, Academician

Shoumarov G. B. – Doctor of Psychological Sciences, Academician

Qirg'izboyev A. K. – Doctor of Historical Sciences, Professor

Jamoldinova O.R. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Sharipov Sh.S. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Shermuhhammadov B.Sh. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Ma'murov B.B. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Madraximova F.R. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Kalonov M.B. – Doctor of Economic Sciences, Professor

Nabiyev D.X. – Doctor of Economic Sciences, Professor

Koldoshev K. M. – Doctor of Economic Sciences, Professor

Ikramxanova F.I. – Doctor of Philological Sciences, Professor

Ismagilova F.S. – Doctor of Psychological Sciences, Professor (Russia)

Stoyuxina N.Yu. – Candidate of Psychological Sciences (PhD), Associate Professor (Russia)

Magauova A.S. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor (Kazakhstan)

Rejep O'zyurek – Doctor of Psychological Sciences, Professor (Turkey)

Wookyu Cha – President of the National University of Education, Korea (South Korea)

Polonnikov A.A. – Candidate of Psychological Sciences (PhD), Associate Professor (Belarus)

Mizayeva F. O. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Baybayeva M.X. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Muxsiyeva A.T. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Aliyev B. – Doctor of philosophy, professor

Abdullayeva N. Sh. – Doctor of Pedagogical Sciences (DSc), Professor

Doniyorov S. M. – Editor-in-Chief of the DM Editorial Office of the newspapers “Yangi O'zbekiston” and “Pravda Vostoka”, Honored Journalist of the Republic of Uzbekistan, Doctor of Philosophy (PhD) in Philology, Associate Professor

Gafurov D. O. – Doctor of Philosophy (PhD)

Shomurodov R.T. – Candidate of Economic Sciences (PhD), Associate Professor

Mirzayeva F. O. – Doctor of Pedagogical Sciences (DSc), Associate Professor

Jalilova S.X. – Candidate of Psychological Sciences (PhD), Associate Professor

Bafayev M.M. – Doctor of Philosophy in Psychological Sciences (PhD), Associate Professor

Usmonova D.I. – Associate Professor, Samarkand Institute of Economics and Service

Saifnazarov I. – Doctor of philosophy, professor

Nematov Sh.E. – Candidate of Pedagogical Sciences (PhD)

Tillashayxova X.A. – Candidate of Psychological Sciences (PhD), Associate Professor

Yuldasheva F.I. – Doctor of Philosophy in Pedagogical Sciences (PhD), Associate Professor

Yuldasheva D.B. – Doctor of Philosophy (PhD) in Philological Sciences, Associate Professor

Tangriyev A.T. – is a professor of Tashkent State University of Economics

Ashurov R. R. – Doctor of Philosophy (PhD) in Psychology, Associate Professor

Panjiyev M. A. – First Deputy Head of the Department of Preschool and School Education of the Kashkadarya Region

Khudaiberganov N. A. – Senior Researcher of the Department of Natural Sciences of the Khorezm Mamun

Academy, Doctor of Philosophy (PhD) in Biological Sciences

Vakhobov Anvar Abdusattor oglu – Doctor of Philosophy in Pedagogical Sciences, Associate Professor

“Maktabgacha va maktab ta'limi” jurnali O'zbekiston Respublikasi Oliy attestatsiya komissiyasining quyidagi qarorlariga asosan pedagogika va psixologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD) hamda fan doktori (DSc) ilmiy darajasiga talabgorlarning dissertatsiyalaridagi asosiy ilmiy natijalarni chop etish uchun milliy ilmiy nashrlar ro'yxatiga kiritilgan:

Pedagogika fanlari bo'yicha: OAK Kengashi tavsiyasi (26.08.2024-y., №11-05-4381/01) asosida:

- Ekspert kengashi (29.10.2024-y., №10)
- Rayosat qarori (31.10.2024-y., №363/5)

Psixologiya fanlari bo'yicha: Toshkent davlat pedagogika universiteti murojaatiga asosan OAK tavsiyasi (24.04.2025-y., №11-05-2566/01):

- Ekspert kengashi (25.05.2025-y., №10)
- Rayosat qarori (08.05.2025-y., №370/5)

“Maktabgacha va maktab ta'limi”
jurnali

26.09.2023-yildan

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti
Administratsiyasi huzuridagi Axborot
va ommaviy kommunikatsiyalar
agentligi tomonidan **№C-5669363**
reyestr raqami tartibi bo'yicha
ro'yxatdan o'tkazilgan.

Litsenziya raqami: **№136361**

MUNDARIJA

Bitiruvchi talabalarning qadriyatlar tizimining psixologik xususiyatlari	10
<i>Abdulazizova Muslima, Abdurasulova Sevinch, Ikromova Aziza, Iskanderova Sayora</i>	
Oila va ta'lim tizimida raqamli xavfsizlik madaniyatini shakllantirish va uning psixologik omillari.....	14
<i>Nurmatov Nurhayot Nurziyot o'g'li, Yo'lchiyeva Zarinabonu Sanjarali qizi</i>	
Ta'lim tizimida sun'iy intellekt texnologiyalarining o'rni	18
<i>Abdullayeva Arofatxon Abduvaxobovna, Mirzahamdov Shahriyor Botir o'g'li</i>	
O'quvchilarni sport musobaqalariga tayyorlashda jismoniy tarbiya o'qituvchisining kasbiy kompetensiyasining tarkibiy tuzilmasi va rivojlanish mexanizmlari	22
<i>Abduraximov Ziyodullo Xojakbar o'g'li, Tuxtapulatov Shahobiddin Nuriddinovich, Nasimov Ulug'bek Orif o'g'li</i>	
Ta'limni raqamli transformatsiyalash sharoitida o'quv jarayonini tashkil etishning integratsion shakllarini qo'llash metodikasi.....	28
<i>Allamova Shoxista Shavkat qizi</i>	
Surxon vohasida sog'liqni saqlash tizimi: muammolar va yechimlar (Sherobod tumani misolida, 1925–1945-yillar).....	33
<i>Allamurotov Asadbek Baxtiyor o'g'li</i>	
Umumiy o'rta ta'lim maktablarida kasbga yo'naltirish tizimini takomillashtirish	37
<i>Axmedova Muxabbat Axmedovna</i>	
Ko'p o'zgaruvchili funktsiyaning oraliq qiymatlari haqidagi teoremlar va ularning isbotlari	42
<i>Boqiyev X. X., Muxtorova Sevinch Asad qizi, Yuldoshova E'zoza Ravshan qizi</i>	
Bo'lajak mutaxassislarining huquqiy tafakkurini rivojlantirishning ilmiy-nazariy asoslari.....	46
<i>D. M. Xolnazarova</i>	
Oilaviy tarbiya samaradorligini oshirishda innovatsion yondashuvlar: tajriba-sinov natijalari asosida	49
<i>Ibragimova Aziza Toshniyazovna</i>	
Bo'lajak tabiiy fanlar o'qituvchilarining metodik kompetentligini shakllantirishda interaktiv integratsiyaning roli	55
<i>Jo'rayeva Xushro'ya Yaxyoxon qizi</i>	
Corrective Feedback in Foreign Language Learning Acts as a Vital Tool for Improving Accuracy With Research Indicating.....	58
<i>Kamalova Dilnoza Kurbanbayevna</i>	
Doping va halollik masalasi: sportdagi dolzarb muammo.....	64
<i>Kobilov Sobir Donakulovich</i>	
Yunon-rum kurashi bilan shug'ullanuvchi sportchilarning teknik va taktik harakatlarini takomillashtirish usullari.....	69
<i>Muhtorov Abdusattor Abdupatto o'g'li</i>	
3-4 yoshli bolalarda nutqning grammatik tuzilishini shakllantirishning psixolingvistik asoslari	75
<i>Rasulova Xulkaroy Abduhalil qizi</i>	
Maktabgacha yoshdagi bolalarda gender identifikatsiyasini rivojlantirishda ota-onalar bilan ishlashning mobil ilovaga asoslangan innovatsion modeli	80
<i>Razzoqova Mahliyo Qosimjonovna</i>	
Umumiy o'rta ta'lim maktablarida geografiya fanining zamonaviy metodik yondashuvlari va o'qitishning samaradorligi.....	84
<i>Sunnatillayeva Zarina Sulaymon qizi</i>	
Boshlang'ich ta'limda zamonaviy texnologiyalardan foydalanishning samaradorligini oshirish usullari	88
<i>Usmonov Salohiddin, Jo'rayeva Rayhona</i>	
Bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarining konfliktologik kompetentligini rivojlantirish konsepsiyasi	94
<i>Latipova Ma'rifat Salohiddin qizi, Zaripova Xolida Baxtiyor qizi</i>	
O'quvchilarda tanqidiy fikrlashni rivojlantirishning interfaol metodlari.....	100
<i>Zokirov Mirzaraxim Abdualiyevich</i>	

O'quv jarayonida innovatsion baholash texnologiyalarining ilmiy-pedagogik mazmuni	103
<i>Sobirova Marjona Shavkat qizi</i>	
Taekvondochilarning musobaqa davrida hujumkorlik jihatlarini oshirish	110
<i>Abdulfattoyev Abrorjon Abduraxmon o'g'li</i>	
Gender yondashuv asosida talabalarni kasbiy faoliyatga tayyorlashning pedagogik imkoniyatlari.....	114
<i>Shokirova Hilola Abduraxmon qizi</i>	
Ingliz tilida tinglab tushunish malakasini rivojlantirishda raqamli ta'limning samaradorligi	120
<i>Aytimbetova U. T.</i>	
Bo'lajak tarbiyachilarning ijodiy kompetensiyalarini rivojlantirishda raqamli texnologiyalardan foydalanish...	124
<i>Axmedova Nazokat Erkinovna</i>	
"Inklyuziv ta'lim. gospital pedagogika" fanida dasturiy-metodik ta'minotning mazmuniy-texnologik va monitoring-dagnostik komponentlari.....	128
<i>Azamxonov Baxodir Sayitkamolxonovich</i>	
Ingliz tilida og'zaki nutq ko'nikmalarini rivojlantirishda 5–6-sinf o'quvchilari uchun samarali usullar	132
<i>Rajabova Zarafshon Davronovna</i>	
Bo'lajak o'qituvchilarda kasbiy nutq madaniyatini shakllantirishning innovatsion-metodik asoslari	135
<i>Tuxtayeva Mehriyo Shavkatovna</i>	
Boshlang'ich sinflarda sifat so'z turkumini o'rganish mazmuni.....	140
<i>Usmonova Gulnoza Jaloliddin qizi</i>	
Образность современной медицинской терминологии	144
<i>Дулдулова Наргиза Ашимовна, Мирзаахмедова Нигора Ашимовна</i>	
Развитие исследовательской компетентности младших школьников посредством межпредметной проектной деятельности.....	148
<i>Мухтарова Лобар Абдиманнабовна, Нормаматова Розия Уктам кизи</i>	
Психолого-педагогические риски цифровой образовательной среды	154
<i>Рузметова Хилола Абдушариповна, Моминова Мадина Шукурулла кизи</i>	
"TALIA": система контент-генерации на основе ИИ для подготовки учителей	158
<i>Хасанов Зафар Шавкат угли</i>	

DOPING VA HALOLLIK MASALASI: SPORTDAGI DOLZARB MUAMMO

Kobilov Sobir Donakulovich

O'zbekiston davlat sport akademiyasi huzuridagi
Jismoniy tarbiya va sport bo'yicha mutaxassislarni qayta tayyorlash
va malakasini oshirish instituti Samarqand filiali dotsenti

Annotatsiya: Mazkur maqolada sport sohasida dolzarb muammolardan biri hisoblangan doping va halollik masalasi tahlil qilinadi. Dopingning mohiyati, uning kelib chiqish sabablari hamda sportchi salomatligi va jamiyatga salbiy ta'siri yoritilgan. Shuningdek, sportda halollik tamoyilining ahamiyati va dopingga qarshi kurashish yo'llari ilmiy asosda bayon qilingan.

Kalit so'zlar: doping, halollik, sport etikasi, sog'lom turmush tarsi, sportchi, tarbiya, raqobat, jismoniy madaniyat.

Abstract: This article examines one of the most pressing issues in modern sports - doping and fairness. It explores the concept of doping, its causes, and its negative impact on athletes' health and society as a whole. Special attention is given to the principles of fair play and their role in shaping the moral qualities of athletes. The article also discusses effective measures to combat doping.

Key words: doping, fairness, sports ethics, fair play, healthy lifestyle, athlete, education, competition, physical culture.

Аннотация: В данной статье рассматривается одна из актуальных проблем современного спорта – вопрос допинга и честности. Раскрываются сущность допинга, причины его распространения, а также его негативное влияние на здоровье спортсмена и общество в целом. Особое внимание уделяется принципам честной игры (fair play) и их значению в формировании нравственных качеств спортсменов. Также анализируются эффективные меры борьбы с допингом.

Ключевые слова: допинг, честность, спортивная этика, fair play, здоровый образ жизни, спортсмен, воспитание, конкуренция, физическая культура.

KIRISH

Doping – sportchining jismoniy yoki ruhiy imkoniyatlarini sun'iy ravishda oshirish maqsadida taqiqlangan moddalar yoki usullardan foydalanishdir. Bunday vositalar sport natijalarini vaqtincha yaxshilashi mumkin, ammo sog'liq uchun jiddiy xavf tug'diradi.

Dopingning kelib chiqish sabablari – yuqori natijaga erishish bosimi, trener yoki tizim ta'siri, bilimning yetarli darajada emasligi, kuchli raqobat va boshqa omillar ta'siri.

- Yuqori natijaga erishish bosimi – bu sportchidan doimiy ravishda g'alaba qozonish, rekord yangilash yoki yuqori o'rinlarni egallash talab qilinishi natijasida yuzaga keladigan psixologik va ijtimoiy bosimdir.

U odatda quyidagi holatlarda kuchayadi: trener va jamoa tomonidan doimiy talablar qo'yilganda, homiylar va pul mukofotlari katta bo'lganda, musobaqalarda raqobat juda kuchli bo'lganda, jamiyat va muxlislarning katta umidlari mavjud bo'lganda.

Bu bosim sportchida stress, qo'rquv va xavotirni oshirishi mumkin. Ba'zi hollarda esa u sportchini noto'g'ri yo'lga, jumladan, dopingdan foydalanishga ham undash ehtimolini kuchaytiradi.

Qisqacha aytganda, bu – sportchining natija uchun ruhiy va tashqi tomondan kuchli bosim ostida qolishi holatidir.

- Trener yoki tizim ta'siri – bu sportchining qarorlariga trener, klub rahbariyati yoki sport tizimi tomonidan bevosita yoki bilvosita ko'rsatiladigan bosim va yo'naltirishdir.

Ba'zi hollarda trenerlar yuqori natija olish (masalan, ustama va boshqalar) maqsadida sportchini haddan tashqari mashg'ulotlarga majbur qiladi yoki noto'g'ri tavsiyalar berishi mumkin. Sport tizimida esa reyting, mukofot va natijaga bo'lgan talab juda yuqori bo'lsa, sportchi "har qanday yo'l bilan yutish" fikriga tushib qolishi ehtimoli oshadi.

Qisqacha qilib aytganda, bu omil sportchining mustaqil qaror qabul qilishiga ta'sir qilib, uni natija uchun bosim ostiga qo'yadigan tashqi kuch hisoblanadi.

- Bilimning yetarli darajada emasligi – bu sportchi yoki trenerda doping, uning tarkibi va salbiy oqibatlari haqida to'liq va to'g'ri ma'lumotning yetishmasligidir.

Bunday holatda sportchi ayrim taqiqlangan moddalarni bilmasdan yoki ularning zararini anglamasdan iste'mol qilib qo'yishi mumkin. Bu esa sog'liq uchun xavf va musobaqalardan diskvalifikatsiyaga olib keladi.

Qisqacha aytganda, bu – doping va sport qoidalari haqida yetarli bilimga ega bo'lmaslik natijasida yuzaga keladigan xatoliklar holati.

- Kuchli raqobat va boshqa omillar ta'siri – bu sportda ko'plab kuchli va teng darajadagi sportchilar ishtirok etishi natijasida yuqori natija olish qiyinlashib, sportchiga qo'shimcha bosim paydo bo'lishidir.

Bunday raqobat sharoitida sportchi g'alaba qozonish uchun katta kuch sarflaydi va ba'zan tez natija beradigan, lekin noqonuniy usullarga murojaat qilish xavfi ortadi. Boshqa omillar, jumladan, homiylik, muxlislar talabi va moddiy manfaatlar ham bosimni kuchaytirishi mumkin.

Qisqacha aytganda, bu – yuqori darajadagi raqobat va tashqi omillar sportchini natija uchun keskin bosim ostiga qo'yadigan holatdir.

Dopingning salbiy oqibatlari – sog'liqning yomonlashuvi, yurak-qon tomir kasalliklari, ruhiy buzilishlar, sportchining diskvalifikatsiyasi.

- Sog'liqning yomonlashuvi – bu doping moddalari yoki boshqa zararli vositalar ta'sirida inson organizmida normal faoliyatning buzilish holatidir.

Doping sportchining natijasini vaqtincha oshirishi mumkin, lekin u yurak, jigar, buyrak va gormonal tizimlarga jiddiy zarar yetkazadi. Natijada immunitet pasayadi, tez charchash, asabiylik va turli kasalliklar paydo bo'lishi mumkin.

Qisqacha aytganda, bu – doping yoki zararli odatlar tufayli organizmning tabiiy ishlash qobiliyati susayishi holati.

- Yurak-qon tomir kasalliklariga ta'siri – doping moddalari yurak va qon tomir tizimining normal ishlashini buzib, og'ir kasalliklar rivojlanishiga sabab bo'lishidir.

Doping yurak urish tezligini oshiradi, qon bosimini ko'taradi va qon tomirlarining elastikligini pasaytiradi. Natijada yurak xuruji, insult (miya qon aylanishining buzilishi) va boshqa xavfli holatlar yuzaga kelishi mumkin.

Qisqacha aytganda, bu – doping yurak va qon tomir tizimiga zarar yetkazib, og'ir va hayot uchun xavfli kasalliklarni keltirib chiqarish holati.

- Ruhiy buzilishlar holati – bu doping yoki kuchli psixologik bosim ta'sirida insonning asab tizimi va ruhiy muvozanatining izdan chiqishidir.

Bunday holatda sportchida asabiylik, depressiya, uyqusizlik, kayfiyatning tez o'zgarishi, hatto agressiv xatti-harakatlar paydo bo'lishi mumkin. Ba'zi hollarda diqqatni jamlash qiyinlashadi va qaror qabul qilish qobiliyati susayadi.

Qisqacha aytganda, bu – doping yoki kuchli stress natijasida insonning ruhiy holati va asab tizimi barqarorligining buzilishi.

- Sportchining diskvalifikatsiyasi – bu sportchining musobaqa yoki sport faoliyatidan vaqtincha yoki butunlay chetlatilish holatidir.

Diskvalifikatsiya odatda qoidalarni buzish, jumladan, dopingdan foydalanish, sport etikasi va reglamentiga rioya qilmaslik natijasida qo'llaniladi. Bunda sportchining natijalari bekor qilinishi, medallari olib qo'yilishi va ma'lum muddat musobaqalarda qatnashish huquqi cheklanishi mumkin.

Qisqacha aytganda, bu – sport qoidalarini buzgan sportchiga nisbatan qo'llaniladigan jazolash chorasidir.

Sportda halollik tamoyillari – halollik sportning asosiy qadriyatlaridan biridir. U qoidalarga rioya qilish, raqibni hurmat qilish va adolatli kurashni anglatadi.

- Qoidalarga rioya qilish – bu sportda belgilangan tartib va talablarni buzmasdan bajarish, ya'ni musobaqa jarayonida hamma uchun bir xil bo'lgan qonun va me'yorlarga amal qilishdir.

Bu tamoyil sportda adolat, tartib va ishonchni ta'minlaydi. Qoidalarga rioya qilgan sportchi halol kurash olib boradi va uning natijasi haqqoniy hisoblanadi hamda uzoq vaqt qadrlanadi.

Qisqacha aytganda, bu – sportda adolatli raqobatni saqlash uchun belgilangan qoidalarga qat'iy amal qilishdir.

- Raqibni hurmat qilish va adolatli kurash – bu sportda har bir ishtirokchiga teng imkoniyat bilan qarash, raqibini kamsitmaslik, hurmat qilish va g'alabaga faqat halol yo'l bilan intilishdir.

Bu tamoyil sportchining ma'naviy madaniyatini ko'rsatadi. U nafaqat o'z natijasini, balki raqibining mehnatini ham qadrlashni anglatadi.

Qisqacha aytganda, bu – sportda hurmat va adolat asosida bellashish, aldov va nohaqlisiz kurash olib borishdir.

Doping va halollik o'rtasidagi ziddiyat – doping halollik tamoyiliga zid bo'lib, sport natijasini sun'iy ravishda o'zgartiradi. Halol sport esa tabiiy mehnat va iste'dodga asoslanadi.

Dopingga qarshi kurash yo'llari – doping nazoratini kuchaytirish, sportchilarni o'qitish va xabardor qilish, qonunchilikni mustahkamlash, halollik madaniyatini targ'ib qilish.

- Doping nazoratini kuchaytirish – bu sport musobaqalarida taqiqlangan moddalar va usullarni aniqlash bo'yicha tekshiruvlarni yanada qat'iy va muntazam amalga oshirish jarayonidir.

Bunda sportchilardan qon va siydik namunalari olish, zamonaviy laboratoriya tahlillarini o'tkazish hamda musobaqadan tashqari tekshiruvlar qilish kabi usullar qo'llaniladi. Maqsad dopingdan foydalanishning oldini olish va sportda halollikni ta'minlashdir.

Qisqacha aytganda, bu – sportda noqonuniy moddalarni aniqlash va ularning oldini olish uchun nazorat tizimini kuchaytirishdir.

- Sportchilarni o'qitish va xabardor qilish – bu sportchilarga doping, sport qoidalari va ularning salbiy oqibatlari haqida to'liq bilim berish jarayonidir.

Bunda seminarlar, treninglar va tushuntirish ishlari orqali sportchilar taqiqlangan moddalar, ularning sog'liq va sport natijalariga zararini bilib oladi. Bu esa noto'g'ri qarorlar qabul qilishning oldini oladi.

Qisqacha aytganda, bu – sportchilarning bilimini oshirish orqali dopingning oldini olishga qaratilgan tarbiyaviy jarayondir.

- Qonunchilikni mustahkamlash – bu sportda doping va boshqa qoidabuzarliklarga qarshi qonun va me'yorlarni kuchaytirish, ularning bajarilishini qat'iy nazorat qilish jarayonidir.

Bunda dopingdan foydalanishga nisbatan jazo choralarini aniq belgilash, xalqaro standartlarga mos qoidalarni joriy etish va ularning ijrosini ta'minlash muhim ahamiyatga ega. Bu sportda adolat va halollikni saqlashga xizmat qiladi.

Qisqacha aytganda, bu – sportda tartibni ta'minlash va dopingga qarshi kurashni kuchaytirish uchun huquqiy asoslarni mustahkamlashdir.

- Halollik madaniyatini targ'ib qilish – bu sportda va jamiyatda adolatli kurash, qoidalarga rioya qilish, raqibni hurmat qilish hamda doping kabi noqonuniy yo'llardan voz kechish g'oyalarini keng yoyish va ongga singdirish jarayonidir.

Bu jarayonda maktablar, sport maktablari, trenerlar va ommaviy axborot vositalari orqali sportchilarga halol mehnatning qadri tushuntiriladi. Maqsad – yoshlarni “tez natija” emas, balki mehnat va sabr orqali erishiladigan muvaffaqiyatga yo'naltirishdir.

Qisqacha aytganda, bu – sportda halollik va adolat tamoyillarini jamiyat ongiga singdirish va uni asosiy qadriyat sifatida shakllantirishdir.

Xulosa – doping sportning mohiyatiga zid bo'lgan jiddiy muammodir. U sportchining sog'lig'iga zarar yetkazadi va halollik tamoyilini buzadi. Haqiqiy sport yutug'i faqat mehnat, sabr va halollik orqali erishiladi.

MAVZUGA OID ADABIYOTLAR SHARHI

Sportda doping va halollik masalalari so'nggi yillarda nafaqat sport nazariyasi va amaliyotida, balki sport etikasi, tibbiyot va huquq sohalarida ham keng tadqiq etilayotgan dolzarb mavzulardan biri hisoblanadi. Mazkur masala bo'yicha xalqaro va milliy miqyosda qator ilmiy tadqiqotlar olib borilgan.

O'zbekiston Respublikasida dopingga qarshi kurash tizimini takomillashtirish bo'yicha muhim huquqiy asoslardan biri O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2021-yil 6-apreldagi PQ-5057-son¹ qarori hisoblanadi. Ushbu hujjatda Milliy antidoping agentligi faoliyatini rivojlantirish, xalqaro standartlarni joriy etish hamda sportchilar o'rtasida dopingga qarshi targ'ibot ishlarini kuchaytirish vazifalari belgilangan. Qaror mamlakatda sportning halollik va adolat tamoyillari asosida rivojlanishiga xizmat qilmoqda^[1].

Doping muammosini xalqaro miqyosda tartibga soluvchi asosiy hujjat sifatida Jahon antidoping agentligi (WADA) tomonidan ishlab chiqilgan “World Anti-Doping Code” alohida ahamiyatga ega. Mazkur kodeksda taqiqlangan moddalar va usullar ro'yxati, doping nazoratini tashkil etish, sportchilarning huquq va majburiyatlari hamda qoidabuzarliklar uchun javobgarlik masalalari batafsil yoritilgan. Kodeks sportda tenglik va halollik tamoyillarini ta'minlashning asosiy xalqaro mexanizmi sifatida e'tirof etiladi^[2].

D. Mottramning “Drugs in Sport” asarida sportda qo'llaniladigan doping vositalarining turlari, ularning organizmga ta'siri va sport natijalariga ko'rsatadigan samarasiga ilmiy jihatdan baho berilgan. Muallif doping moddalarining qisqa muddatli natija berishiga qaramay, uzoq muddatda inson salomatligiga jiddiy zarar yetkazishini asoslab bergan. Ushbu asar sport tibbiyoti va antidoping nazorati bo'yicha muhim manbalardan biri hisoblanadi^[3].

1 <https://lex.uz/uz/docs/-5356633>

V. Møllerning “The Ethics of Doping and Anti-Doping” nomli tadqiqotida doping muammosi axloqiy va falsafiy nuqtai nazardan tahlil qilingan. Muallif sportdagi halollik, adolat, teng imkoniyatlar va sportchining ma'naviy mas'uliyati masalalariga alohida e'tibor qaratadi. Tadqiqotda dopingning nafaqat sog'liq uchun, balki sportning ma'naviy qadriyatlariga ham salbiy ta'sir ko'rsatishi ilmiy dalillar asosida yoritilgan ^[4].

Shuningdek, zamonaviy ilmiy tadqiqotlarda dopingning psixologik omillari, sportchilarga ko'rsatilayotgan bosim, raqobat muhiti va motivatsion omillar bilan bog'liq jihatlari ham keng o'rganilgan. Tadqiqotchilar sportchilarni muntazam ravishda ma'rifiy dasturlar orqali o'qitish, antidoping madaniyatini shakllantirish va halol sport tamoyillarini targ'ib qilish dopingning oldini olishning eng samarali yo'llaridan biri ekanligini ta'kidlaydilar.

Tahlil qilingan adabiyotlar shuni ko'rsatadiki, dopingga qarshi kurash faqat nazorat va jazolash choralarini kuchaytirish bilan cheklanib qolmasdan, sportchilar ongida halollik, mas'uliyat va sog'lom turmush tarziga sodiqlik kabi qadriyatlarni shakllantirish orqali amalga oshirilishi lozim. Shu sababli sportda halollik tamoyillarini rivojlantirish va antidoping ta'limini takomillashtirish bugungi kunning muhim vazifalaridan biri hisoblanadi.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Mazkur tadqiqotda sportda doping va halollik masalasining nazariy hamda amaliy jihatlarini o'rganish maqsadida bir qator ilmiy tadqiqot usullaridan foydalanildi.

Tadqiqotning metodologik asosini sport etikasi, antidoping siyosati va sportchilar tarbiyasiga oid ilmiy qarashlar tashkil etdi. Tadqiqot jarayonida O'zbekiston Respublikasi va xalqaro sport tashkilotlarining me'yoriy-huquqiy hujjatlari, Jahon antidoping agentligi (WADA) kodeksi, ilmiy adabiyotlar hamda mavzuga oid ilmiy maqolalar tahlil qilindi.

Tadqiqotda quyidagi usullardan foydalanildi:

1. Nazariy tahlil usuli – doping va halollik tushunchalarining mazmun-mohiyatini ochib berish, ularning sport faoliyatidagi o'rni va ahamiyatini aniqlash maqsadida ilmiy manbalar, monografiyalar va normativ hujjatlar o'rganildi.
2. Qiyosiy tahlil usuli – milliy va xalqaro antidoping tizimlari, shuningdek, halol sport tamoyillarini ta'minlash bo'yicha mavjud tajribalar o'zaro solishtirildi.
3. Tizimli yondashuv usuli – dopingning kelib chiqish sabablari, uning sportchi salomatligi, sport natijalari va jamiyatga ta'siri o'zaro bog'liqlikda tahlil qilindi.
4. Umumlashtirish usuli – o'rganilgan ilmiy manbalar va amaliy tajribalar asosida sportda dopingga qarshi kurashishning samarali yo'llari yuzasidan xulosalar shakllantirildi.
5. Tavsifiy (deskriptiv) usul – sportda halollik tamoyillari, dopingning salbiy oqibatlarini hamda profilaktik chora-tadbirlar izchil yoritib berildi.

Tadqiqot obyekti sifatida sport faoliyatida doping va halollik masalalari tanlandi. Tadqiqot predmeti esa dopingning sportchi faoliyati va sport etikasi tamoyillariga ta'siri hamda unga qarshi kurashish mexanizmlaridan iborat bo'ldi.

Tadqiqot natijalarining ilmiy-amaliy ahamiyati shundaki, ular sportchilar, trenerlar, jismoniy tarbiya va sport mutaxassislari hamda ta'lim muassasalari uchun dopingning oldini olish, sportda halollik madaniyatini shakllantirish va sog'lom raqobat muhitini rivojlantirishga xizmat qilishi mumkin.

TAHLIL VA NATIJALAR

Mavzuga oid ilmiy adabiyotlar, normativ-huquqiy hujjatlar hamda antidoping siyosati bo'yicha mavjud manbalar tahlili shuni ko'rsatdiki, doping zamonaviy sportning eng dolzarb muammolaridan biri bo'lib qolmoqda. Doping vositalaridan foydalanish sport natijalarini sun'iy ravishda yaxshilash imkonini bersa-da, uning sportchi salomatligi va sportning ma'naviy qadriyatlariga salbiy ta'siri yuqori ekanligi aniqlandi.

Tahlil natijalariga ko'ra, dopingdan foydalanishning asosiy sabablari sifatida yuqori natijaga erishish bosimi, kuchli raqobat muhiti, trener va sport tizimining ta'siri hamda antidoping qoidalari bo'yicha bilimlarning yetarli emasligi qayd etildi. Ayniqsa, professional sportda muvaffaqiyat, moddiy manfaat va ommaviy e'tirofga erishish istagi ayrim sportchilarni noqonuniy vositalardan foydalanishga undashi mumkin.

O'rganilgan manbalarda dopingning salbiy oqibatlarini keng yoritilgan bo'lib, uning yurak-qon tomir tizimi, jigar, buyrak va asab tizimiga jiddiy zarar yetkazishi ta'kidlangan. Shuningdek, doping sportchilarda ruhiy beqarorlik, depressiya, agressivlik va motivatsion muammolarni keltirib chiqarishi mumkinligi aniqlandi. Bundan tashqari, doping qoidalarini buzgan sportchilarga nisbatan qo'llaniladigan diskvalifikatsiya chorasi nafaqat ularning sport faoliyatiga, balki obro'-e'tiboriga ham salbiy ta'sir ko'rsatadi.

Sport etikasi nuqtai nazaridan olib borilgan tahlillar halollik tamoyili sportning asosiy qadriyatlaridan biri ekanligini ko'rsatdi. Qoidalarga rioya qilish, raqibga hurmat bilan munosabatda bo'lish va adolatli raqobat sportchining nafaqat jismoniy, balki ma'naviy kamolotini ham ta'minlaydi. Doping esa ushbu tamoyillarga zid bo'lib, sportning tarbiyaviy va ijtimoiy ahamiyatini pasaytiradi.

Tadqiqot davomida dopingga qarshi kurashning samarali yo'nalishlari ham tahlil qilindi. Ular orasida antidoping nazoratini kuchaytirish, sportchilar va trenerlarning bilim darajasini oshirish, huquqiy mexanizmlarni takomillashtirish hamda halol sport madaniyatini targ'ib qilish eng muhim omillar sifatida baholandi.

Olib borilgan tahlillar asosida quyidagi natijalarga erishildi:

1. Doping sport natijalarining haqqoniyligini buzuvchi asosiy omillardan biri ekanligi aniqlandi.
2. Dopingning qo'llanilishi sportchi sog'lig'i uchun jiddiy xavf tug'dirishi va uzoq muddatli salbiy oqibatlarga olib kelishi tasdiqlandi.
3. Sportda halollik tamoyillariga rioya qilish sportchilarning ma'naviy-axloqiy sifatlarini shakllantirishda muhim ahamiyatga ega ekanligi belgilandi.
4. Dopingga qarshi kurashishda profilaktik va ma'rifiy ishlar nazorat choralaridan kam bo'lmagan darajada muhim ekanligi asoslandi.
5. Antidoping ta'limini takomillashtirish va halollik madaniyatini rivojlantirish sportda sog'lom raqobat muhitini yaratishga xizmat qilishi aniqlandi.

Shunday qilib, tadqiqot natijalari sportda yuqori natijalarga erishishning eng maqbul yo'li mehnat, intizom, sabr-toqat va halollikka asoslangan faoliyat ekanligini yana bir bor tasdiqladi.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, doping sportning asosiy tamoyillari bo'lgan halollik, adolat va teng raqobatga jiddiy zarar yetkazadi. Doping vositalaridan foydalanish sport natijalarini sun'iy ravishda oshirishi bilan birga, sportchi salomatligiga salbiy ta'sir ko'rsatadi hamda sportning tarbiyaviy ahamiyatini pasaytiradi. Sportda haqiqiy muvaffaqiyatga erishish mehnat, intizom, sabr-toqat va halollik kabi qadriyatlarga asoslanishi lozim.

1. Sportchilar va trenerlar uchun antidoping ta'lim dasturlarini muntazam tashkil etish.
2. Sport maktablari va oliy ta'lim muassasalarida sport etikasi hamda halol sport tamoyillariga oid mashg'ulotlarni kengaytirish.
3. Musobaqalarda doping nazorati tizimini yanada takomillashtirish va zamonaviy texnologiyalardan foydalanish.
4. Ommaviy axborot vositalari orqali halol sport va sog'lom turmush tarzini keng targ'ib qilish.
5. Yosh sportchilar orasida halollik, mas'uliyat va sport madaniyatini shakllantirishga qaratilgan tarbiyaviy tadbirlarni kuchaytirish.

Mazkur takliflarning amaliyotga joriy etilishi sportda sog'lom raqobat muhitini yaratish, doping holatlarining oldini olish hamda halol sport tamoyillarini mustahkamlashga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "O'zbekiston Respublikasi Milliy antidoping agentligi faoliyatini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi PQ-5057-son2 qarori. 2021-yil 6-aprel.
2. World Anti-Doping Agency. World Anti-Doping Code. – Montreal, 2021. – 184 b.
3. Mottram D. Drugs in Sport. – London: Routledge, 2011. – 432 b.
4. Møller V. The Ethics of Doping and Anti-Doping. – New York: Routledge, 2010. – 198 b.

2 <https://lex.uz/uz/docs/-5356633>

-
- 13.00.00 Pedagogika fanlari
  - 13.00.01 Pedagogika nazariyasi. Pedagogik ta'limotlar tarixi
  - 13.00.02 Ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi (sohalar bo'yicha)
  - 13.00.03 Maxsus pedagogika
  - 13.00.04 Jismoniy tarbiya va sport mashg'ulotlari nazariyasi va metodikasi
  - 13.00.05 Kasb-hunar ta'limi nazariyasi va metodikasi
  - 13.00.06 Elektron ta'lim nazariyasi va metodikasi (ta'lim sohaları va bosqichlari bo'yicha)
  - 13.00.07 Ta'limda menejment
  - 13.00.08 Maktabgacha ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi
  - 13.00.09 Ijtimoiy pedagogika
  - 07.00.00 Tarix fanlari
  - 19.00.00 Psixologiya fanlari
  - 01.00.00 Fizika-matematika fanlari
  - 02.00.00 Kimyo fanlari
  - 03.00.00 Biologiya fanlari
  - 09.00.00 Falsafa fanlari
  - 10.00.00 Filologiya fanlari
  - 11.00.00 Geografiya fanlari

MAKTABGACHA VA MAKTAB TA'LIMI

Mas'ul muharrir: Ramzidin Ashurov

Ingliz tili muharriri: Murod Xoliyorov

Musahhih: Alibek Zokirov

Sahifalovchi va dizayner: Iskandar Islomov

2026. №6(2)

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Maktabgacha va maktab ta'limi" jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma'sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelamasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

"Maktabgacha va maktab ta'limi" jurnali 26.09.2023-yildan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan №C-5669363 reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.
Litsenziya raqami: № 136361.

Manzirimiz: Toshkent shahar, Yunusobod tumani
19-mavze, 17-uy.